

СТРАТЕШКА КУЛТУРА КАО ОКВИР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЦИВИЛНО-ВОЈНИХ ОДНОСА

Душан Б. Кесић¹

Достављен: 22. 04. 2024.

Језик рада: Српски

Кориговано: 31. 05. 2024.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 11. 06. 2024.

DOI број: 10.5937/vojdela2402033K

Апстракт: Класична теорија цивилно-војних односа углавном је била ограничена на емпиријско-дескриптивне студије, док су теоријска полазишта таквих студија била рудиментарна. Окончање хладног рата изнедрило је нове изазове и питања, условљавајући потребу за теоријским утемељењем и проширивањем истраживачке агенде цивилно-војних односа. Следствено томе, предмет овог рада обухвата приказ еволуције теоријског оквира и истраживачке агенде цивилно-војних односа, полазећи од класичне теорије ка теоријским парадигмама конструктивиста. Основни циљ рада јесте теоријско утемељење цивилно-војних односа на поставкама конструктивизма и стратешке културе, као плодотворног аналитичког оквира за проучавање тих односа као зависне варијабле. У раду је коришћења метода прегледа академске литературе ради остваривања систематичног увида у релеватна теоријска становишта аутора који тематизују стратешку културу и цивилно-војне односе на поставкама конструктивизма. Издвојене су две основне перспективе студија стратешке културе које одређују начин обликовања тих односа као зависне варијабле. Конкретно, цивилно-војни односи могу се анализирати као производ јединствених идеационих чинилаца националне културе, традиције и историје једне нације, али и као производ дискурзивних пракси политичких и војних елита. Свеукупно, студије стратешке културе омогућавају надилажење анахроне перспективе цивилно-војних односа, пружајући иновативан теоријски и аналитички оквир који омогућава отварање истраживачке агенде ка новим питањима и субјектима.

Кључне речи: *цивилно-војни односи, стратешка култура, конструктивизам, идеациони елементи, дискурс.*

¹ Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, Република Србија, е-маил: dusan.kesic@fb.bg.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0001-6895-0254>

Увод

Тумачење основне улоге војске у држави није се умногоме променило посматрано од првих облика уређених друштвених заједница у периоду Антике, преко Средњег века па све до модерног доба. Дакле, прве идеје о држави укључивале су војску као неизоставни, витални елемент који гарантује безбедност и опстанак. Тематизација спреге између цивилне и војне сфере, како примећује Фивер (Feaver, 1999), заступљена је хиљадама година, али модерна академска мисао о овом питању своје исходиште налази у периоду који је претходио Другом светском рату, када се појављују први радови посвећени анти-милитаризму. Други талас истраживања Фивер везује за почетну фазу хладног рата, када је било неопходно помирити потребу за постојањем сталне и велике стајаће војске са традиционалном стрепњом Американаца у погледу претње по слободу коју таква војска представља. Овај раздор успешно је помирио Хантингтон (Huntington, 2004); његова монографија „Војник и држава” (The Solider and the State) оцртала је смернице за превазилажење овог проблема и поставила теоријске основе цивилно-војних односа. Окосницу његовог становишта чини питање цивилне контроле, коју посматра кроз призму односа моћи између цивилних и војних група. Хантингтоново гледиште пресудно је обликовало проучавање цивилно-војних односа, како током хладног рата, тако и у годинама које су уследиле по његовом окончању (Feaver, 2003). Међутим, немерљив допринос Хантингтона временом је постао брана теоријској еволуцији области цивилно-војних односа.

Како је постхладноратовски свет изнедрио нове изазове у међународним односима, који нису имали нарочитих сличности са парадигмом равнотеже моћи суперсила, нужно је уследило отварање нових питања и унутар области цивилно-војних односа. С тим у вези, уследила је ревитализација интересовања за област цивилно-војних односа током последње деценије 20. века. Бланд истиче (Bland, 1999) да је крај хладног рата отворио бројна питања, која су непосредно или посредно задирала у област цивилно-војних односа. На пример, стварање нових демократских држава у источној и централној Европи, стални проблеми са успостављањем цивилне контроле над војском у бројним државама, као и тежња Сједињених Америчких Држава да наметну демократске норме широм света, укључујући и свеprisутне сумње у ефективност цивилне контроле на унутрашњем плану. Међутим, Бланд истиче да су бројни научници и доносиоци политичких одлука били затечени чињеницом да су теоријске основе које би могли користити као помоћ за пружање одговора на наведена питања биле веома слабе или готово непостојеће. Дакле, изазови постхладноратовског света указали су на потребу да се утврди теоријски оквир цивилно-војних односа, што би креирало предуслове за искорак ка проширивању истраживачке агенде.

Важан ослонац за такав искорак представља конструктивистичка парадигма, која пружа прекопотребно теоријско упориште за анализу свих горућих питања која измичу видокругу класичне теорије. Како примећује Фостер (Foster, 2002), ова парадигма омогућава креирање нове перспективе и проширивање истраживачке агенде цивилно-војних односа. Унутар нове истраживачке агенде

питање цивилне контроле није предмет искључивог интересовања истраживача. Узимајући у обзир претходно наведено, предмет овог рада јесте приказ еволуције теоријског оквира и истраживачке агенде цивилно-војних односа, полазећи од класичне теорије ка теоријским парадигмама конструктивиста. Приказ еволуције теоријских поставки цивилно-војних односа руководи остваривање основног циља овог рада, утемељење цивилно-војних односа на поставкама конструктивизма и стратешке културе, као плодотворног аналитичког оквира за проучавање цивилно-војних односа као зависне варијабле. У раду је коришћена метода прегледа академске литературе ради остваривања систематичног увида у релевантна теоријска становишта аутора који тематизују стратешку културу и цивилно-војне односе на поставкама конструктивизма.

Класична школа цивилно-војних односа

Класична школа цивилно-војних односа, формирана у периоду хладног рата, за свој предмет истраживања узима војску, односно проблем јачања њене моћи и уплива у политику. Следствено томе, средишњи значај унутар класичне школе цивилно-војних односа јесте питање начина успостављања цивилне контроле (Matei, 2012). Освајање политичке моћи од стране војске јавља се као један конзистентан образац у историји и, према томе, основни је проблем цивилно-војних односа (Feaver, 1999). Решење наведених проблема, својствених класичној школи цивилно-војних односа, идентификовано је у концепту цивилне контроле. Како Хантингтон наводи, основно питање цивилне контроле обухвата разматрање начина умањења војне моћи у друштву. Остваривање овог циља он везује за разликовање концепата субјективне и објективне цивилне контроле. Док субјективна цивилна контрола подразумева максимизирање моћи цивилних група у односу на војне, објективна цивилна контрола умањивање политичке војне моћи остварује професионализацијом војног особља, чинећи га политички стерилним и неутралним (Huntington, 2004: 91-93). Тревис (Travis, 2017) наводи да се утицај концепта објективне контроле на теорију и праксу цивилно-војних односа огледа кроз то да се он и данас користи као један од основних оријентира успостављања тих односа за политичке и војне лидере. Дакле, иако је Хантингтон подстакао општију тематизацију цивилно-војних односа, његово становиште је истовремено допринело свођењу истраживачке агенде на питање цивилне контроле.

Класичне теорије цивилно-војних односа поставиле су истраживачку агенду која је била, углавном, фокусирана на емпиријске студије, које су служиле као основа за генерализације уз минимум теоријских поставки или становишта која би служила као полазиште за такве анализе. Фостер истиче да разлоге за теоријско неутемељење цивилно-војних односа треба тражити у радовима пионира ове области, али и у ограниченом интересовању за теоријска питања међу кључним заинтересованим странама – оружаним снагама, доносиоцима политичких одлука и аналитичарима. Услед тога, истраживачка агенда цивилно-војних односа сведена је на питања моћи, оружаних снага и структура кроз које се одвија борба за моћ (Foster, 2002). Наиме, Хантингтоново становиште и данас спутава

напредак на теоријском плану; узрок томе је свођење истраживачке агенде на уско поље цивилне контроле оружаних снага (Bruneau, 2012). Следствено томе, инцијални допринос Хантингтоновог становишта временом је постао бреме цивилно-војних односа, јер су његови следбеници верно следили његове поставке, без настојања да, послушајући „ритмове“ других друштвених наука, начине прекопотребне искорак. Према је теоријски оквир класичне школе био рудиментаран, Фивер указује на значај теоријског приступа цивилно-војним односима, који подразумева издвајање независних и зависних варијабли које утичу на област тих односа (Feaver, 1999). Према томе, теоријски приступ цивилно-војним односима заправо отеловљује покушаје да се оцртају теоријске поставке које би омогућиле проширивање истраживачке агенде и плодотворну анализу података прикупљених кроз емпиријске студије.

Цивилно-војни односи и конструктивизам

Окончање хладног рата изнедрило је нове проблеме и изазове у области цивилно-војних односа, које није било могуће решити ослањајући се на класичну теорију прожету теоријски индиферентним студијама. Дакле, основни проблем цивилно-војних односа огледа се у недостатку теоријског утемељења, као и у погрешном усмерењу истраживачке агенде, нарочито у периоду након окончања хладног рата када су дескрипције биле главни циљ истраживача. Изградња нове истраживачке агенде у области цивилно-војних односа, према Фостеру, налаже контекстуализовање области унутар политичких наука, међународних односа и социолошких теорија. У овом процесу аутор приписује значај критичкој теорији и конструктивизму, сматрајући да би њихове поставке могле да пруже нову перспективу цивилно-војних односа и богат аналитички оквир (Foster, 2002). У погледу концепата и истраживачких питања која су закупила нову истраживачку агенду, приметно је проширивање интереса изван сфере цивилне контроле, и преузимање улоге већег броја актера који утичу на цивилно-војне односе (медији, цивилно друштво, законодавни органи итд.) (Croissant, Kuhlen, 2011). Говорећи о потенцијалном конструктивистичком заокрету унутар цивилно-војних односа, Ламберт (Lambert, 2011) сматра да је рано говорити о таквим фундаменталним променама, али да нова истраживачка агенда погодује искорак ка истраживачким циљевима који надилазе пуко разумевање ових односа. Дакле, цивилно-војни односи у последњој деценији 20. века бивају суочени са новим теоријским парадигмама, међу којима се конструктивизам издваја као иновативно теоријско упориште, чије поставке омогућавају проширивање истраживачке агенде на нова питања, актере и чиниоце.

Допринос конструктивизма углавном се очитује кроз повратак културе и идентитета у средиште истраживачке агенде науке о међународним односима. Конструктивизам одбацује рационалистичко поимање људске природе, истичући важност нормативних (идеационих) и материјалних структура, као и значај идентитета делатника (држава) за обликовање њихових интереса и понашања. Последња, темељна поставка конструктивизма подразумева узајамно конституисање делатника (нпр. држава) и структура (нпр. међународног система) (Price

& Reuss-Smit, 1998). Дакле, конструктивисти претпостављају да структура која обухвата систем обједињује материјалне и културалне елементе. Разматрајући улогу идеја и интереса у међународној политици, Вент (Wendt, 1996) истиче да је реч о подједнако важним феноменима, с тим да моћ и интереси своје дејство дугују идејама које их обликују и дефинишу. Свеукупно, он наглашава примат идеационих чинилаца (друштвених структура) у обликовању међународне политике, односно идентитета држава, њихових интереса и понашања.

По питању (социјалног) идентитета држава, Вент наводи да су они онтолошки условљени односом са Другим. Тачније, сматра да су социјални идентитети утемељени на својствима која држава (Сопство) приписује осталим (Другом) државама, на тај начин идентификујући се са њима. Овај тип идентитета одражава процес узajамне изградње делатинка (држава) и структура (међународни систем). Наиме, Вент наводи да је корпоративни идентитет државе, чије исходиште чини поље унутрашње политике, дефинисан социјалним идентитетом држава, односно да потиче из система и позиције коју држава себи додељује унутар њега (Wendt, 1996). Услед додељивања примата друштвеним структурама на нивоу међународног система у изградњи државног идентитета, Вентов конструктивизам означен је као „системски”. У критици његовог становишта Хоф (Hoff, 2002) истиче радове представника конструктивизма који апострофирају значај домена унутрашње политике за обликовање државног идентитета. Пример таквог приступа унутар конструктивистичке парадигме Хоф налази у Кацанстајновој (Peter J. Katzenstein) монографији, која апострофира значај културалних чинилаца, норми и идентитета у области националне безбедности.

Становишта аутора који апострофирају утицај домена унутрашње политике на обликовање државног идентитета поставила су темеље „модернистичког” конструктивизма. Разлика између системских и модернистичких конструктивиста је у томе што први наглашавају значај међународног окружења (међународног система) за обликовање државног идентитета, док друга група примат приписује унутрашњем културалном окружењу (Jackson, Sørensen, 2003). Надовезујући се на ову поделу унутар конструктивистичког тора, Фарел (Farrell, 2002) поједине представнике модернистичког конструктивизма означава термином „културалисти”, поразумевајући да они за предмет анализе узимају домен унутрашње политике, као друштвену структуру из које настоје да изведу специфична веровања о употреби силе која бивају репродукована кроз војне институције. Међу културалистима Фарел посебно издваја Снајдера (Jack Snyder), Греја (Colin S. Gray) и Кацанстајна. Дакле, модернистички конструктивизам наглашава значај идеационих чинилаца са националног нивоа за изградњу и обликовање државног идентитета. На темељу таквих поставки једна група аутора своје студије заснивала је на концепту стратешке културе, настојећи да идентификује карактеристичан скуп идеационих елемената који обликују приступ нације употреби силе, рату и политици националне безбедности. Интегрални сегмент овог скупа идеационих елемената јесу уверења, представе и ставови о улози и месту војске у држави. С обзиром на то, модернистички конструктивизам и на његовим поставкама заснована концепција стратешке културе представљају плодотворан истраживачки програм цивилно-војних односа.

Поред „умереног“ или модернистичког конструктивизма, студије стратешке културе пронашле су своје упориште и унутар „чврстог“ конструктивизма, који се, углавном, везује за радове постструктуралиста. На пример, Хенсен (Hansen, 2006) истиче да постструктуралисти подразумевају да је идентитет држава, али и других колективитета, условљен дискурзивним праксама политичких субјеката употребљеним ради презентовања и имплементације спољне политике. Глен (Glenn, 2009) наглашава да, за разлику од студија стратешке културе заснованих на умереном конструктивизму, постструктуралистичка концепција истиче улогу делатника (тј. политичких и војних елита) и њихову инструменталну употребу дискурса у зависности од конкретне ситуације. Постструктуралисти апострофирају потребу делатника да непрестано реafirмишу границе политички легитимног на основама расположивих културних ресурса. Следствено томе, истраживања стратешке културе из угла постструктурализма у средиште пажње постављају начин обликовања историјских наратива, националних митова и симбола у сврху изградње дискурса који ће служити спољној политици државе. Плодотворност анализе дискурса у области цивилно-војних односа очитује се кроз могућност реконструкције темељних претпоставки које структурирају политичке дискурсе и омогућавају одређене одлуке и политичке подухвате. Такође, примена анализе дискурса на догађај или општији дискурс о улози војске у политици могла би помоћи у преиспитивању појединих концепата унутар различитих теоријских парадигми (Freistein, 2011). С обзиром на претходно наведено, конструктивизам пружа одговарајући теоријски оквир за проучавање цивилно-војних односа, јер уважава скуп идеационих чинилаца и дискурзивних пракси који опредељују приступ политици националне безбедности, чија интегрална компонента јесу уверења, представе и ставови о улози оружаних снага у држави.

Стратешка култура и цивилно-војни односи

Током 80-их година 20. века, у жеку хладног рата, Џек Снајдер је указао на потребу да се анализи нуклеарне доктрине Совјета приступи из угла који ће уважити особене чиниоце њихове културе, историје и традиције који су обликовали њихову стратешку мисао. Разматрање совјетских ставова по питању нуклеарног наоружања, према Снајдеру, захтева сагледавање интелектуалне историје совјетске стратешке мисли, али и организационог и политичког оквира одбрамбеног одлучивања. Наведени чиниоци кроз време образују јединствен скуп ставова, уверења и образаца понашања иманентних совјетској стратешкој мисли, која опредељује њихову анализу и одговоре на стратешке дилеме и изазове. Стабилност и виталност наведених ставова, уверења и образаца понашања у односу на нуклеарну стратегију Снајдер означава синтагмом „стратешка култура“ (Snyder, 1977). Дакле, изворна концепција стратешке културе подразумева постојање стабилног скупа ставова и уверења који обликују стратешку мисао и испољавају се кроз особен, јединствен приступ ратовању нација. Из перспективе цивилно-војних односа значајно је да интегрални сегмент скупа идеационих чинилаца који обликују приступ употреби силе чине уверења и ставови о улози војске у држави. Полазећи од њиховог преимућства у питањима стратешког мишљења и одбрамбеног одлучивања, кључни актери у којима се очитује

стратешка култура јесу политичке и војне елите. Њихови ставови и уверења о стратешким питањима исход су јединственог менталног инструментаријума који је стасао у свеукупности историјског искуства и традицији организационог и политичког устројства.

Следећи Снајдерово становиште стратешке културе, Лорд (Lord, 1985) истиче да срж овог концепта чине фундаменталне претпоставке које опредељују изградњу оружаних снага и циљеве којима оне служе. Према томе, кључни чиниоци стратешке културе одређене земље јесу њена геополитичка позиција, стање међународних односа, политичка култура и идеологија, као и војна култура (војна историја, традиција и образовање), цивилно-војни односи и војна технологија. Ипак, с обзиром на то да утицај или значај ових чинилаца за стратешку културу може варирати од државе до државе, њихов утицај на стратешку културу није константан. Аналогно поменути ауторима, Бут (Booth, 1990) такође издваја политичке и војне елите као носиоце стратешке културе. Он сматра да стратешка култура обликује приступ нације питањима рата и употреби силе. Становишта tzv. „прве генерације” студија стратешке културе готово униформно одређују политичке и војне елите као кључне актере. Скуп идеационих елемената који сачињавају стратешку културу ближе одређује и спецификује стање цивилно-војних односа, у виду улоге војске у држави и циљева којима она треба да служи. У домаћој академској литератури могуће је пронаћи рад који афирмише примењивости стратешке културе као аналитичког оквира за проучавање цивилно-војних односа. Конкретно, Вељко Благојевић у својој анализи стратешке културе Србије полази управо из ове перспективе, усмеравајући се на процес стварања српске војске, формирање професионалног официрског кадра, место војске у друштву и њено ангажовање (Vlagojević, 2019).

Након Снајдера и његових следбеника уследила је сасвим другачија трајекторија развоја студија стратешке културе. Клајн (Klein, 1984) доноси перспективу стратешке културе у којој се она третира као средство у рукама политичких елита којим се остварује легитимизација насиља против наводних непријатеља. Процес легитимизације одвија се посредством јавног дискурса, који је обликован одређеном политичком идеологијом која омогућава идентификовање ситуација у којима је оправдано ангажовање војске. Сродне идеје по питању стратешке културе дели и Капчен (Kurchan, 1996). Дакле, он наводи да стратешка култура представља област националног идентитета и самосознаје коју сачињавају одговарајуће представе и симболи. Поред тога, изједначава стратешку културу са пропагандом политичке елите, која настоји да обликује представе и ставове јавног мњења сходно својим идеолошким концепцијама. Кеирањем и наметањем стратешке културе политичке елите остварују легитимизацију својих политичких или војних активности. У тренутку када представе и ставови буду интернационализовани од стране јавног мњења и институционализовани кроз структуру политичког одлучивања, Капчен истиче да се њихов утицај тада остварује и на поимање сопствене улоге и мисије политичких лидера и војног естаблишмента. Дакле, основа стратешке културе јесу политичке идеологије које учвршћују одређену перспективу националног идентитета, постављајући параметре унутрашњег и спољнополитичког деловања. Дискурзивна конструкција националног идентитета посредством политичке идеологије обухвата и дефи-

нисање улоге и мисија оружаних снага у држави, што у синергији са изграђеним представама о непријатељима легитимизује употребу оружане силе.

Као што је претходно наведено, примена анализе дискурса у области студија стратешке културе може се плодотворно транспоновати на поље цивилно-војних односа. На пример, Лантис (Lantis, 2002) истиче да се стратешка култура очитује у друштвеним елитама, као субјектима који делују у смеру успостављања заједничког историјског наратива. Поред тога, он наглашава да је већина аутора сагласна да елите инструментално дефинишу спољнополитичке циљеве, као и оквири и смернице политике у односу на изазове са којима се суочавају у датом тренутку. Радови који су усмерени на анализу политичког дискурса подразумевају да се стратешка култура најпотпуније може одредити као „уговорена реалност” међу елитама. Биел (Bhiel, 2013) и сарадници уочавају да је стратешка култура конструисана, што упућује на постојање опречних струјања унутар друштва и његових супкултура. Анализа политичког дискурса омогућава откривање разнородних представа, ставова и уверења унутар друштва у погледу улоге и места војске у друштву. Уједно, у оквиру таквог процеса могуће је откривање кључних тачки спорења које опредељују политички дискурс по питању цивилно-војних односа. Наведене студије указале су на важност анализе дискурса у студијама стратешке културе, што се одражава и на поље цивилно-војних односа који се третирају као једна од зависних варијабли.

Један од потенцијалних нивоа проучавања стратешке културе, а тиме и цивилно-војних односа, јесу студије организационе културе војске. Након прве и друге генерације студија стратешке културе, истраживања представника треће генерације афирмисале су организациону културу као подниво истраживања стратешке културе. Пример такве студије налази се у раду ауторке Кер (Kier, 1996), која за предмет свог истраживања поставља питање улоге унутрашње политике и организационе културе војске у одабиру између офанзивних и дефанзивних војних доктрина. Одговор на постављено питање она налази у проучавању „политичко-војних супкултура” (political-military subcultures), које садрже веровања доносиоца политичких одлука о улози оружаних снага у домену унутрашње политике. Корен ових веровања, како примећује Кер, крије се у историјском искуству нације у односу на улогу војске у процесу изградње државе. Следствено томе, ауторка истиче да је војна доктрина резултат синергије два фактора, унутрашњих политичких ограничања и организационе културе војске. Овакав приступ проучавању стратешке културе донекле се може препознати у раду Старчевића и Благојевића. Наиме, они апострофирају контрадикторност политичких одлука о војној неутралности Републике Србије и замрзавању обавезног служења војног рока. Поред тога, указују на штетност таквих политичких одлука по улогу и место војске у друштву, способност извршења њених мисија и формулацију војне доктрине и, на крају, по очување аутентичне српске стратешке културе (Starčević & Blagojević, 2020).

Поред Кер, Бергер (Berger, 1996) у свом раду настоји да утврди специфичности „политичко-војне културе” (political-military culture) Јапана и Немачке, која се испољава кроз перцепцију националне безбедности, војске као институције и употребе силе у међународним односима. Дакле, реч је о концепту чији садржај

у потпуности исказује аналогију са стратешком културом. Централна хипотеза Бергерове анализе стратешких култура Немачке и Јапана имплицира да историјско искуство и његова интерпретација од стране политичких актера утиче на обликовање уверења и вредности које их чине уздржаним у односу на употребу силе. На пример, питање улоге оружаних снага показало се као кључни елемент стратешке културе Немачке у периоду пре, током и након хладног рата. Укључивање Немачке у мултилатералне мисије са савезницима након хладног рата подразумевало је претходно редефинисање стратешке културе у погледу улоге оружаних снага (Kesić, 2019). Поред истицања цивилно-војних односа, као једне од зависних варијабли унутар концепта стратешке културе, емпиријске студије су показале да се на примеру милитаристичких држава овај елемент јавља као окосница стратешке културе. Уједно, то имплицира да се приликом редефинисања стратешке културе питање цивилно-војних односа намеће као њен угаони камен.

Студије стратешке културе укључују анализу и идентификовање карактеристичних идеационих, нормативних чинилаца и образаца понашња. Мајер (Meuer, 2006) своју студију стратешке културе заснива на нормативним чиниоцима, који се могу изразити на скали, у зависности од вредности. Прву димензију чине легитимни циљеви употребе силе; она непосредно проистиче из националног идентитета и одређује структуру, културу и способности оружаних снага. Друга димензија испољава се кроз начине употребе оружаних снага, у смислу да ли се сила користи искључиво рестриктивно, на пример за одбрану од агресије, или је легитимно да се користи против других држава, офанзивно. Трећу димензију одређују уверења о начину остваривања опстанка у међународним односима, било путем склапања савеза или уздржавањем од такве политике. На крају, последња димензија изражава степен у којем су политичке и војне елите условљене унутрашњом и спољашњом ауторизацијом за употребу оружаних снага. Истраживачке студије усмерене на проучавање нормативног оквира стратешке културе пружају плодотворно тло за проучавање цивилно-војних односа. Наиме, нормативни чиниоци углавном одражавају уверења, представе и ставове по питању улоге и мисија војске, услова и начина примене оружане силе у спољној политици, као и надлежности политичких и војних елита.

Закључна разматрања

Формативни период цивилно-војних односа поставио је истраживачку агенду области, која је махом била ограничена на емпиријске студије из којих су извођене генерализације, без конкретизације теоријских полазишта таквих студија, а тиме ни повратног укључивања резултата истраживања у теоријски оквир. Разлози теоријске неомеђености цивилно-војних односа крију се, како у пионирским студијама које су поставиле темеље и основе смернице истраживања, тако и у изостанку интересовања кључних актера, политичких субјеката и војних елита за теоријска питања. Погрешно постављена истраживачка агенда трајно је изоловала цивилно-војне односе од теоријских дебата у политичким наукама и међу-

народним односима, што се одrazilo на отежано теоријско осавремењавање области. Хантингтоново капитално дело артикулисало је базичне теоријске поставке области које су предодредиле истраживачку агенду у периоду хладног рата, али и у годинама које су уследиле по његовом окончању. Услед тога, Хантингтоново становиште дуго је уживало посебан статус, бивајући третирано као универзални програм за решавање свих дилема које карактеришу цивилно-војне односе. Међутим, крај хладног рата донео је сасвим нове изазове и дилеме на које није било могуће одговорити из угла класичне школе цивилно-војних односа. Пре свега, јавила се потреба за проширењем истраживачке агенде изван питања цивилне контроле и надметања за моћ цивилног и војног сектора. Стога је Хантингтоново становиште постало камен спотицања у еволуцији цивилно-војних односа, спречавајући да се област ослободи анахроне перспективе и уско фокусиране истраживачке агенде.

Како су теоријске основе цивилно-војних односа биле рудиментарне, нужно је било променити перспективу области и усмерити пажњу ка њеном теоријском компоновању. Превазилажење проблема теоријске неутемељности цивилно-војних односа захтевало је отварање ка новим парадигмама конструктивиста, нормативиста и представника критичке теорије. Односно, било је потребно превазићи проблем теоријске изолације цивилно-војних односа, сагледвајући их кроз призму новијих социолошких теорија, као и теорија политичких наука и међународних односа. Укључивање нових теоријских парадигми у промишљање цивилно-војних односа омогућило је креирање нове перспективе, која је означила раскид са традиционалним приступом усмереним на питање цивилне контроле. Унутар нове перспективе цивилно-војних односа остварено је проширивање истраживачке агенде; у средиште пажње доспевају нови концепти и истраживачка питања, као и нови актери који се препознају као релевантни субјекти у сфери тих односа.

Средишњи значај идеационих чиниоца унутар конструктивистичке парадигме омогућава теоријско утемељење цивилно-војних односа у духу који задовољава потребе за новом перспективом и истраживачком агендом. Конструктивизам наглашава идеационе чиниоце, специфичан скуп уверења, вредности и представа које обликују идентитет, интересе и понашање држава. У односу на идеационе чиниоце који обликују значење и разумевање света, истраживачки програм конструктивиста обухватио је и специфичне идеационе и нормативне елементе који детерминишу идентитет држава у области одбрамбене и безбедносне политике. За потребе утврђивања ових идеационих чинилаца, истраживачке студије се ослањају на концепт стратешке културе, као аналитички алат који укључује цивилно-војне односе као једну од зависних варијабли. Могућност разматрања улоге и места оружаних снага у држави чини концепт стратешке културе плодотворним аналитичким оквиром тих односа. Посматрано кроз призму стратешке културе, цивилно-војни односи могу се анализирати као производ јединствених идеационих чинилаца националне културе, традиције и историје једне друштвене заједнице, али и као производ дискурзивних пракси политичких и војних елита. У оквиру првог приступа, цивилно-војни односи детерминисани су скупом уверења, вредности, представа и ставова који своје исходиште налази у свеукупности културалних чинилаца. Други приступ исходиште цивилно-војних односа везује за

јавни дискурс, посредством којег друштвене елите настоје да учврсте одређене представе и ставове јавног мњења о улози и месту војске у држави. Свеукупно, студије стратешке културе омогућавају надилажење анахроне перспективе цивилно-војних односа, пружајући иновативан теоријски и аналитички оквир који омогућава отварање истраживачке агенде ка новим питањима и субјектима.

Литература

- [1] Berger, T. U. (1996). Norms, Identity, and National Security in Germany and Japan. In: Katzenstein, P.J. (ed.). *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press.
- [2] Biehl, H., Giegerich, B. & Jonas, A. (eds.). *Strategic Cultures in Europe: Security and Defence Policies Across the Continent*. Springer.
- [3] Blagojević, V. (2019). Strateška kultura - studija slučaja - Srbija. *Vojno delo*, 71(8), 93-117. <https://doi.org/10.5937/vojdelo1908093V>
- [4] Bland, D. L. (1999). A unified theory of civil-military relations. *Armed Forces & Society*, 26(1), 7-25. <https://doi.org/10.1177/0095327X9902600102>
- [5] Booth, K. (1990). 'The Concept of Strategic Culture Affirmed. in: Jacobsen, C. G. *Strategic Power: USA/USSR*. Palgrave Macmillan.
- [6] Bruneau, C. T. (2012). Impediments to accurate conceptualization of civil-military relations. In: Brunaeau, T. C. & Matei, C. F. (eds.). *The Routledge handbook of civil-military relations*. Routledge.
- [7] Croissant, A., & Kuehn, D. (2011). introduction: new perspectives on civil-military relations. *European political science*, 10, 131-136. <https://doi.org/10.1057/eps.2011.1>
- [8] Farrell, T. (2002). Constructivist security studies: Portrait of a research program. *International Studies Review*, 49-72. <https://doi.org/10.1111/1521-9488.t01-1-00252>
- [9] Feaver, P. D. (1999). Civil-military relations. *Annual review of political science*, 2(1), 211-241. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.2.1.211>
- [10] Feaver, P. D. (2003). *Armed servants: Agency, oversight, and civil-military relations*. Harvard University Press.
- [11] Forster, A. (2002). New civil-military relations and its research agendas. *Connections*, 1(2), 71-88. <https://www.jstor.org/stable/26322938>
- [12] Freistein, K. (2011). an introduction to the analysis of discourse in civil-military relations research. *European political science*, 10, 167-175. <https://doi.org/10.1057/eps.2011.5>
- [13] Glenn, J. (2009). Realism versus strategic culture: Competition and collaboration?. *International studies review*, 11(3), 523-551. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2486.2009.00872.x>

- [14] Hansen, L. (2006). *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. Routledge.
- [15] Huntington, S. P. (2004). *Vojnik i država*. Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija.
- [16] Hopf, T. (2002). *Social construction of international politics: identities & foreign policies, Moscow, 1955 and 1999*. Cornell University Press.
- [17] Jackson, R. & Sørensen, G. (2003). *Introduction to international relations: theories and approaches*. Oxford University Press.
- [18] Kesić, D. (2019). *Strateška kultura Nemačke u posthladnoratovskom periodu*. *Nacionalni interes*, 39 (3), 206-207. <http://dx.doi.org/10.22182/ni.3932020.8>
- [19] Kier, E. (1996). *Culture and French Military doctrine before World War II*. In: Katzenstein, P.J. (ed.). *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press.
- [20] Klein, B. S. (1988). *Hegemony and strategic culture: American power projection and alliance defence politics*. *Review of international studies*, 14(2), 133-148. <https://doi.org/10.1017/S026021050011335X>
- [21] Kupchan, C. A. (1994). *The Vulnerability of Empire*. Cornell University Press.
- [22] Lambert, A. (2011). *From civil-military relations towards security sector governance*. *European political science*, 10(2), 157-166. <https://doi.org/10.1057/eps.2011.4>
- [23] Lantis, J. S. (2002). *Strategic culture and national security policy*. *International studies review*, 4(3), 87-113. <https://doi.org/10.1111/1521-9488.t01-1-00266>
- [24] Lord, C. (1985). *American strategic culture*. *Comparative Strategy*, 5(3), 269-293. <https://doi.org/10.1080/01495938508402693>
- [25] Matei, C. F. (2012). *A new conceptualization of civil-military relations*. In: Brunaeanu, C. T. & Matei, C. F. (eds.), *The Routledge handbook of civil-military relations*. Routledge.
- [26] Meyer, O. C. (2006). *The quest for a European strategic culture: changing norms on security and defence in the European Union*. Palgrave Macmillan.
- [27] Price, R., & Reus-Smit, C. (1998). *Dangerous liaisons? Critical international theory and constructivism*. *European journal of international relations*, 4(3), 259-294. <https://doi.org/10.1177/1354066198004003001>
- [28] Snyder, J. L. (1977). *The Soviet strategic culture: Implications for limited nuclear operations*. The RAND Corporation.
- [29] Starčević, S., & Blagojević, S. (2020). *Uloga služenja vojnog roka u razvoju srpske strateške kulture*. *Vojno delo*, 72(4), 85-104. <https://doi.org/10.5937/vojdela2004085S>
- [30] Travis, D. S. (2017). *Saving Samuel Huntington and the need for pragmatic civil-military relations*. *Armed Forces & Society*, 43(3), 395-414. <https://doi.org/10.1177/0095327X16667287>
- [31] Wendt, A. (1996). *Identity and Structural Change in International Politics*. In: Lapid, Y., & Kratochwil, F. V. (eds.). *The return of culture and identity in IR theory*. Lynne Rienner Publishing Inc.

Резиме

Класична школа цивилно-војних односа, формирана у периоду хладног рата, за свој предмет истраживања узима војску, односно проблем јачања њене моћи и уплива у политику. Истраживачка агенда класичне теорије цивилно-војних односа углавном је била ограничена на емпиријско-дескриптивне студије, док су теоријска полазишта таквих студија била рудиментарна. Окончање хладног рата изнедрило је нове изазове и питања, условљавајући потребу за теоријским утемељењем и проширивањем истраживачке агенде цивилно-војних односа. Следствено томе, предмет овог рада обухвата приказ еволуције теоријског оквира и истраживачке агенде цивилно-војних односа, полазећи од класичне теорије ка теоријским парадигмама конструктивиста. Приказ еволуције теоријских поставки цивилно-војних односа руководи остваривање основног циља овог рада, утемељење цивилно-војних односа на поставкама конструктивизма и стратешке културе, као плодотворног аналитичког оквира за проучавање тих односа као зависне варијабле. У раду је коришћења метода прегледа академске литературе, ради остваривања систематичног увида у релевантна теоријска становишта аутора која тематизују стратешку културу и цивилно-војне односе на поставкама конструктивизма. Теоријско утемељење цивилно-војних односа унутар конструктивистичке парадигме омогућава креирање нове перспективе и проширивање истраживачке агенде.

Модернистички конструктивизам наглашава значај идеационих чинилаца са националног нивоа за изградњу и обликовање државног идентитета. На темељу таквих поставки, једна група аутора своје студије заснивала је на концепту стратешке културе, настојећи да идентификује карактеристичан скуп идеационих елемената који обликују приступ нације употреби силе, рату и политици националне безбедности. Интегрални сегмент овог скупа идеационих елемената јесу уверења, представе и ставови о улози и месту војске у држави. С обзиром на наведено, модернистички конструктивизам и на његовим поставкама заснована концепција стратешке културе представљају плодотворан истраживачки програм цивилно-војних односа. Поред модернистичког конструктивизма, концепт стратешке културе пронашао је своје упориште и у трајекторији „чврстог“ конструктивизма. Основа стратешке културе у оквиру ове трајекторије конструктивизма јесу политичке идеологије које учвршћују одређену перспективу националног идентитета, постављајући параметре унутрашњег и спољнополитичког деловања. Дискурзивна конструкција националног идентитета посредством политичке идеологије обухвата и дефинисање улоге и мисија оружаних снага у држави, што у синергији са изграђеним представама о непријатељима легитимизује употребу оружане силе. Анализа политичког дискурса омогућава откривање разнородних представа, ставова и уверења унутар друштва у погледу улоге и места војске у друштву. Уједно, у оквиру таквог процеса могуће је откривање кључних тачака спорења које опредељују политички дискурс по питању цивилно-војних односа. Наведене студије указале су на важност анализе дискурса у студијама стратешке културе, што се одражава и на поље цивилно-војних односа који се третирају као једна од зависних варијабли. Дакле, издвојене су две основне перспективе

студија стратешке културе које одређују начин обликовања цивилно-војних односа као зависне варијабле. Конкретно, цивилно-војни односи могу се анализирати као производ јединствених идеационих чинилаца националне културе, традиције и историје једне нације, али и као производ дискурзивних пракси политичких и војних елита. Свеукупно, студије стратешке културе омогућавају надилажење анахроне перспективе цивилно-војних односа, пружајући иновативан теоријски и аналитички оквир који омогућава отварање истраживачке агенде ка новим питањима и субјектима.

Кључне речи: *цивилно-војни односи, стратешка култура, конструктивизам, идеациони елементи, дискурс.*

© 2024 Аутор. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

STRATEGIC CULTURE AS A FRAMEWORK FOR STUDYING CIVIL-MILITARY RELATIONS

Dušan B. Kesić¹

Достављен: 22. 04. 2024.

Језик рада: Енглески

Кориговано: 31. 05. 2024.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 11. 06. 2024.

DOI број: 10.5937/vojdelo2402033K

Abstract: Classic theory of civil-military relations was mostly limited to empirical-descriptive studies, while theoretical starting point of such studies was rudimentary. The end of the Cold War brought about new challenges and questions, causing the need for theoretic grounds and expansion of research agenda of civil-military relations. Consequently, the subject of this paper encompasses the overview of the evolution of the theoretical framework and research agenda of civil-military relations, starting from the classical theory towards theoretical paradigms of the constructivists. The primary objective of the paper is to establish theoretical grounds of civil-military relations on the principles of Constructivism and strategic culture, as a fruitful analytical framework for the study of those relations as a dependent variable. In this paper, the method used is the overview of academic literature to achieve a systematic insight into relevant theoretical positions of the author which thematise strategic culture and civil-military relations on the principles of Constructivism. Two basic perspectives of strategic culture study have been singled out that determine the way of shaping those relations as a dependent variable. In concrete terms, civil-military relations can be analysed as a product of unique ideational elements of national culture, tradition and history of a nation, and as a product of discursive practices of political and military elites. Overall, the study of strategic culture enables overcoming anachronistic perspective of civil-military relations, offering and innovative theoretical and analytical framework that enables opening research agenda for new questions and subjects.

Key words: civil-military relations, strategic culture, constructivism, ideational elements, discourse.

¹ University of Belgrade, Faculty of Security Studies, Belgrade, Republic of Serbia, e-mail: dusan.kesic@fb.bg.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0001-6895-0254>

Introduction

The interpretation of the primary role of armed forces in a state has not significantly changed observed from the first forms of organised social communities in the ancient times, over the Middle Ages to the modern age. Hence, the first ideas about a state included the military as unavoidable vital element that guarantees security and survival. The thematisation of the conjunction of civilian and military spheres, as noticed by Feaver (Feaver, 1999), has been present for thousands of years, but modern academic thought finds the origin of this issue in the period that preceded the Second World War, when the first papers dedicated to anti-militarism appeared. Feaver links the second wave of research to the initial phase of the Cold War, when it was necessary to reconcile the need for the existence of permanent and big standing force with traditional apprehension of Americans regarding the threat to freedom that such armed force represented. Huntington (2004) successfully reconciled this dissension; his monograph "The Soldier and the State" outlined the guidelines for overcoming this problem and laid theoretical foundations for civil-military relations. The backbone of his viewpoint is the issue of civil control, which he observes through the prism of the relationship of power between civilian and military groups. The Huntington's viewpoint decidedly shaped the study of civil-military relations both during the Cold War and in the years that followed its end (Feaver, 2003). However, over the course of time, the Huntington's immeasurable contribution became a hindrance to theoretical evolution of the field of civil-military relations.

As the post-Cold War world brought about new challenges in international relations that bore no particular similarities to the paradigm of the superpowers' balance of powers, the opening of new issues necessarily ensued in the field of civil-military relations as well. In that regard, revitalisation of interest in the field of civil-military relations ensued in the last decade of 20th century. Bland (1999) points out that the end of the Cold War has opened numerous questions that directly or indirectly encroached upon the area of civil-military relations. For example, the creation of new democratic states in the eastern and central Europe, continuous problems with the establishment of civil control over armed forces in numerous states, and the aspiration of the United States of America to impose democratic norms all over the world, including omnipresent doubts in the effectiveness of the civil control at internal plane. However, Bland underlines that many scientists and makers of political decisions were taken aback by the fact that theoretical grounds that they could use as assistance in providing answers to the said questions were rather feeble or almost non-existent. Therefore, the challenges of the post-Cold War world underscored the need to establish a theoretical framework of civil-military relations that would create preconditions for a step forward towards the expansion of research agenda.

An important support to such step forward is the constructivist paradigm, which provides more than necessary theoretical stronghold for the analysis of all burning issues that elude the horizon of classical theory. As Foster (2002) notices, this paradigm enables the creation of a new perspective and the expansion of research agenda of civil-military relations. Within this new research agenda, the issue of civil control is not the subject of exclusive researchers' interest. Having in mind the previously said, the

subject of this paper is the overview of the evolution of the theoretical framework and research agenda of civil-military relations, starting from the classical theory towards theoretical paradigms of the constructivists. The representation of the evolution of theoretical principles of civil-military relations guides the achievement of the primary aim of this paper which is the establishment of civil-military relations on the principles of constructivism and strategic culture, as a fruitful analytical framework for the study of civil-military relations as a dependent variable. In this paper, the method used is the overview of academic literature to achieve a systemic insight into relevant theoretical positions of the author which thematise strategic culture and civil-military relations on the principles of Constructivism.

Classical School of Civil-Military Relations

The classical school of civil-military relations, established in the Cold War period, takes armed forces as the subject of its research, i.e. the problem of the strengthening of their power and political involvement. Accordingly, the central significance within the classical school of civil-military relations is attached to the issue of the way in which civil control was established (Matei, 2012). Assuming political power by armed forces happens as a consistent pattern in the history and, consequently, represents the basic problem of civil-military relations (Feaver, 1999). The civil control concept has been recognised as the solution to the said problems, inherent in the classical school of civil-military relations. As Huntington states, the basic issue of civil control encompasses the consideration of the way of reducing the military power in a society. He links the achievement of this goal to the differentiation of concepts of subjective and objective civil control. While subjective civil control implies the maximisation of power of civilian groups in relation to military ones, the objective civil control achieves the decrease in political military power through the professionalisation of military personnel making it politically sterile and neutral (Huntington, 2004: 91-93). Travis (2017) states that the influence of the concept of objective control on the theory and practice of civil-military relations is reflected in the fact that it is still used as one of fundamental landmarks in the establishment of such relations for political and military leaders. Hence, though Huntington has encouraged more general thematisation of civil-military relations, his viewpoint concurrently contributed to the reduction of research agenda solely to the issue of civil control.

Classical theories of civil-military relations have set a research agenda that was mostly focused on empirical studies, which served as the basis for generalisations with minimal theoretical principles and viewpoints that would serve as starting points for such analysis. Foster points out that reasons of the lack of theoretical grounds for civil-military relations should be looked in the works of the pioneers in this field, and in a limited interest in theoretical issues among key stakeholders - armed forces, makers of political decisions and analysts. Because of that, the research agenda of civil-military relations has been reduced to the issues of power, armed forces and structures through which this power struggle takes place (Foster, 2002). Namely, Huntington's viewpoint hinders the theoretical progress even today, and the cause of that is the reduction of the research agenda to a narrow field of civil control of armed forces (Bru-

neau, 2012). Consequently, the initial contribution of the Huntington's viewpoint has, over the course of time, become a burden to civil-military relations, since his followers consistently followed his principles without trying to make more than necessary steps forward listening to the "rhythm" of other social sciences. Notwithstanding the fact that the theoretical framework of the classical school was rudimentary, Feaver points to the significance of the theoretical approach to civil-military relations, which implies singling out independent and dependent variables that influence the area of those relations (Feaver, 1999). Therefore, the theoretical approach to civil-military relations in fact embodies the attempts to outline theoretical principles that would enable the expansion of the research agenda and a fruitful analysis of data gathered through empirical studies.

Civil-Military Relations and Constructivism

The end of the Cold War has brought about new problems and challenges to the field of civil-military relations, that were impossible to solve relying on the classical theory rich in theoretically indifferent studies. Hence, the primary problem of civil-military relations is reflected in the lack of theoretical grounds, and a wrong direction of the research agenda, especially in the period following the end of the Cold War when descriptions were researchers' principal objective. The construction of a new research agenda in the field of civil-military relations, according to Foster, dictates the contextualisation of the field within political science, international relations and sociological theories. In this process, the author attaches significance to critical theory and constructivism, believing that their principles could offer a new perspective of civil-military relations and a rich analytical framework (Foster, 2002). As regards concepts and research issues that occupied the new research agenda, one notices the expansion of interest beyond the sphere of civil control, and a greater number of actors who take over the role in influencing civil-military relations (media, civil society, legislative bodies, etc.) (Croissant, Kuhlen, 2011). Speaking about potential constructivist turn within civil-military relations, Lambert (2011) believes that it is early to speak about such fundamental changes, and that the new research agenda is favourable for a step forward towards research goals that overcome mere understanding of these relations. Therefore, in the last decade of 20th century, civil-military relations were confronted with new theoretical paradigms, among which constructivism is singled out as an innovative theoretical foothold, whose principles enable the expansion of the research agenda to include new questions, actors and elements.

The contribution of constructivism is mainly observed in the return of culture and identity to the centre of research agenda of the science on international relations. Constructivism rejects the rationalistic notion of human nature, emphasising the importance of normative (ideational) and material structures, as well as the significance of doers (states) in shaping their interests and behaviours. The last, founding principle of constructivism implies mutual constituting of doers (for example states) and structures (for example an international system) (Price & Reuss-Smit, 1998). Hence, the constructivists assume that a structure that encompasses a system unifies material and cultural elements. Analysing the role of ideas and interest in international poli-

tics, Wendt (1996) points out that these are equally important phenomena, given that power and interests owe their effect to the ideas that have shaped and defined them. Overall, he stresses the priority of international elements (social structures) in shaping international policy, or identities of states, their interest and behaviour.

As regards (social) identity of states, Wendt notes that they are ontologically conditioned by the relationship with the Other. More precisely, he believes that social identities are grounded on characteristics that a state (Self) attaches to other states (the Other), thus identifying itself with them. This type of identity reflects a process of mutual construction of doers (states) and structures (international system). Namely, Wendt states that a corporate identity of a state, which originates in the field of internal policy, defined by social identity of states, emerges from a system and position that the state assigns to itself within it (Wendt, 1996). Because of giving priority to social structures at the level of international system in building state identity, Wendt's constructivism was designated as "systemic". Criticising his viewpoint Hopf (2002) points out works of representatives of constructivism which emphasise the significance of the domain of internal policy in shaping state identity. An example of such approach within constructivist paradigm Hopf finds in Katzenstein's (Peter J. Katzenstein) monograph, which stresses the importance of cultural elements, norms and identity in the field of national security.

Viewpoints of authors who emphasise the influence of the domain of internal policy on the shaping of state identity have laid foundations of "modern" constructivism. The difference between systemic and modern constructivists lies in the fact that the first stress the significance of international environment (international system) for the shaping of state identity, while the latter give priority to internal cultural environment (Jackson, Sørensen, 2003). Elaborating on this division within constructivist camps, Farrell (2002) designates certain representatives of modern constructivism by term "the culturalists" implying that they take the domain of internal policy as the subject of their analysis, as a social structure striving to deduce specific beliefs about the use of force that are reproduced through military institutions. Among the culturalists, Farrell especially singles out Snyder (Jack Snyder), Gray (Colin S. Gray) and Katzenstein. Therefore, the modern constructivism stresses the significance of ideational elements from national level for the construction and shaping of state identity. On the grounds of such principles, a group of authors founded their studies on a concept of strategic culture, striving to identify a characteristic set of ideational elements that shape nation's approach to the use of power, war and policy of national security. An integral segment of this set of ideational elements consists of beliefs, notions and positions on the role and place of the military in a state. Having that in mind, modern constructivism and the concept of strategic culture based on modern constructivism represent a fruitful research programme of civil-military relations.

Apart from a "moderate" and modern constructivism, the studies of strategic culture have found their foothold even within "firm" constructivism, which is, mostly, linked to the works of poststructuralists. For example, Hansen (2006) points out that poststructuralists imply that identity of states, and of other collectivities, is conditioned by discursive practices of political subjects used for the presentation and implementation of foreign policy. Glenn (2009) stresses that, unlike the studies of strategic culture

founded on moderate constructivism, poststructural concept underlines the role of doers (i.e. political and military elites) and their instrumental use of discourse depending on a concrete situation. Poststructuralists emphasise the need of doers to continuously reaffirm the boundaries of the politically legitimate on the basis of available cultural resources. Accordingly, research into strategic culture from the viewpoint of poststructuralism place to the centre of attention the manner of shaping historical narratives, national myths and symbols for the purpose of constructing a discourse that will serve the foreign policy of the state. The fruitfulness of the discourse in the field of civil-military relations is visible in the possibility to reconstruct the founding assumptions which structure political discourses and enable certain decisions and political endeavours. Also, the application of discourse analysis to an event or more general discourse on the role of the military in politics, could help in reviewing certain concepts withing different theoretical paradigms (Freistein, 2011). Having everything previously stated in mind, constructivism offers an appropriate theoretical framework for the study of civil-military relations since it acknowledges a set of ideational elements and discursive practices that determine the approach to the policy of national security, whose integral components include beliefs, notions and positions on the role of armed forces in a state.

Strategic Culture and Civil-Military Relations

During '80s of 20th century, at the height of the Cold War, Jack Snyder pointed to the need to approach the analysis of Soviet nuclear doctrine from a perspective that would acknowledge distinctive elements of their culture, history and tradition that had shaped their strategic thought. According to Snyder, the consideration of Soviet positions on nuclear weapons demands the analysis of intellectual history of the Soviet strategic thought, and the organisational and political framework of defence decision-making. Over time, the said elements have formed a unified set of positions, beliefs and behaviour patterns immanent in Soviet strategic thought that determines their analysis and responses to strategic dilemmas and challenges. The stability and vitality of the given positions, beliefs, and behaviour patterns in relation to the nuclear strategy, Snyder designates by the phrase "strategic culture" (Snyder, 1977). Therefore, the original concept of strategic culture implies the existence of a stable set of positions and beliefs that shape strategic thought and they are manifested through a unique nations' approach to warfare. From the perspective of civil-military relations, it is significant that the integral segment of the set of ideational elements that shape the approach to the use of force consists of beliefs and positions on the role of the military in a state. Starting from their predominance in the matters of strategic though and defence decision-making, key actors where strategic culture is observed are political and military elites. Their positions and beliefs about strategic issues are an outcome of a unique mental instrumentarium which has ripened from the entirety of historical experience and tradition of organisational and political structure.

Following Snyder's viewpoint of strategic culture, Lord (1985) points out that the essence of this concept consists of fundamental principles that define the building of armed forces and goals which they serve. Accordingly, key elements of strategic

culture of a country are its geopolitical position, state of international relations, political culture and ideology, and military culture as well (military history, tradition, and education), civil-military relations and military technology. And yet, having in mind that the influence or significance of these elements for strategic culture may vary from state to state, their influence on strategic culture is not constant. Similarly to the mentioned authors, Booth (1990) also singles out political and military elites as agents of strategic culture. He believes that strategic culture shapes the approach of a nation to the issues of war and the use of force. The viewpoints of the so-called “first generation” of strategic culture studies almost uniformly perceive political and military elites as key actors. A set of ideational elements that make strategic culture is closely defined and specified by the state of civil-military relations in the form of the role of the military in the state and goals that the military should serve. In national academic literature it is possible to find a paper that affirms the applicability of strategic culture as analytical framework for the study of civil-military relations. More precisely, Veljko Blagojević in his analysis of strategic culture in Serbia starts from this very perspective, orienting himself towards the process of the creation of Serbian military, establishment of professional officer cadre, position of the military in society and its engagement (Blagojević, 2019).

After Snyder and his followers, a completely different trajectory of development of strategic culture study ensued. Klein (1984) brings a perspective of strategic culture where it is treated as a means in the hands of political elites by which they legitimise violence against alleged enemies. The legitimisation process takes place by means of public discourse, which is shaped by certain political ideology that enables the identification of situations where the engagement of the military is justified. Kupchan (1996) shares similar ideas regarding strategic culture. Hence, he states that strategic culture represents a field of national identity and self-knowledge consisting of appropriate representations and symbols. Apart from that, he equates strategic culture with propaganda of political elite, which strives to form notions and positions of the public opinion in line with its ideological concepts. Through creation and imposing strategic culture, political elites legitimise their political or military activities. In the moment when notions and positions become internationalised by the public opinion and institutionalised through the structure of political decision-making, Kupchan points out that their influence is then exerted on the notion of the proper role and mission of political leaders and military establishment. Hence, political ideologies make the base of strategic culture and they reinforce certain perspective of national identity, setting parameters of internal and foreign political activity. Discursive construction of national identity by means of political ideology encompasses defining role and missions of armed forces in a state, which, in synergy with constructed notions about enemies, legitimises the use of armed force.

As previously stated, the application of discourse analysis in the field of strategic culture study can be fruitfully transposed to the field of civil-military relations. For example, Lantis (2002) underlines that strategic culture is manifested in social elites, as subjects that operate in the direction of establishing common historical narrative. Apart from that, he stresses that the majority of authors agree that elites define the foreign policy goals instrumentally, as well as political frameworks and

guidelines in relation to challenges they face in a given moment. The works that are oriented towards the analysis of political discourse imply that strategic culture can be defined the most completely as “contractual reality” among elites. Bhiel (2013) and associates observe that strategic culture is construed, which points to the existence of contradictory currents within the society and its subcultures. The analysis of political discourse enables discovering diverse notions, positions and beliefs within a society regarding the role and position of the military in the society. At the same time, in that process, it is possible to discover key points of dispute that define political discourse regarding civil-military relations. The said studies underlined the importance of the analysis of discourse in strategic culture studies, which is reflected in the field of civil-military relations that are treated as one of dependent variables.

One of potential levels of strategic culture study, and consequently of civil-military relations, is the study of the organisational culture of the military. After the first and second generation of strategic culture studies, research done by representatives of the third generation affirms organisational culture as a sublevel of strategic culture research. An example of such study is a work done by Kier (1996), an author whose subject of research is the question of the role of internal policy and organisational culture of the military when choosing between offensive and defensive military doctrines. She finds the response to the question in the study of political-military subcultures which contain beliefs of political decision-makers about the role of armed forces in the field of internal policy. The root of such beliefs, as Kier notices, is hidden in historical experience of the nation in relation to the role of the military in the state construction process. Consequently, the author underscores that military doctrine is a result of the synergy of two factors, internal political limitations and organisational culture of the military. Such approach to strategic culture study can be somewhat recognised in the work of Starčević and Blagojević. Namely, they emphasise the contradiction of political decisions about the military neutrality of the Republic of Serbia and freezing the compulsory military service. Moreover, they point to the harmful effect of such political decisions on the role and place of the military in the society, the capabilities for the execution of its missions and the formulation of military doctrine, and finally, on the preservation of authentic Serbian strategic culture (Starčević & Blagojević, 2020).

Apart from Kier, Berger (1996) endeavours in his work to determine the specificities of “political-military culture” of Japan and Germany which is manifested in the perception of national security, armed forces as institution and the use of force in international relations. Therefore, this is a concept whose content fully expresses the analogy with strategic culture. The central hypothesis of Bergers analysis of strategic culture in Germany and Japan implies that historical experience and its interpretation by political actors influence the shaping of beliefs and values that make them restrained regarding the use of force. For example, the question of the role of armed forces proved to be a key element of strategic culture of Germany in the period before, during and after the Cold War. Inclusion of Germany in multilateral missions with the allies after the Cold War entailed previous redefining of strategic culture in terms of the role of the armed forces (Kesić, 2019). Apart from emphasising civil-military relations, as one of dependent variables within the strategic culture concept, empirical studies have shown on the example of militant states that this element emerges as the backbone of

strategic culture. At the same time, this implies that, during the redefining of strategic culture, the issue of civil-military relations is imposed as its corner stone.

Studies into strategic culture include the analysis and identification of characteristic ideational, normative elements and behaviour patterns. Meyer (2006) finds his study of strategic culture on normative elements that can be presented on a scale depending on the values. The first dimension consists of legitimate objectives of the use of force; it directly stems from national identity and it defines the structure, culture and capabilities of armed forces. The second dimension is manifested in the way armed forces are used, whether the force is used exclusively restrictively, for example for the defence against an aggression, or it is legitimate to use it against other states, offensively. The third dimension is defined by beliefs about the way of ensuring survival in international relations, either through making alliances or by restraining from such policy. Finally, the last dimension expresses the degree to which political and military elites are conditioned by internal and external authorisation to use armed forces. Research studies oriented towards analysing normative framework of strategic culture offer a fruitful ground for the study of civil-military relations. Namely, normative elements mostly reflect beliefs, notions and positions regarding the role and missions of armed forces, conditions and ways of the use of armed forces in foreign policy, as well as responsibilities of political and military elites.

Final Considerations

The formative period of civil-military relations has established research agenda in that field, which was predominantly reduced to empirical studies from which generalisations were drawn, without the concretisation of theoretical starting points of such studies, and consequently, the inclusion of feedback results of the research into the theoretical framework. The reasons for the absence of theoretical borders of civil-military relations hide, both in pioneer studies that have laid foundations and basic guidelines for research, and the lack of interest of key actors, political subjects and military elites in theoretical issues. Poorly set research agenda has permanently isolated civil-military relations from theoretical debates in political science and international relations, which has reflected on hampered theoretical modernisation of the field. The Huntington's capital work has articulated basic theoretical principles of the field which predetermined research agenda in the period of the Cold War, and years that followed its end. Because of that, Huntington's viewpoint enjoyed a special status for a long time, being treated as a universal programme for solving all dilemmas characteristic for civil-military relations. However, the end of the Cold War brought about completely new challenges and dilemmas that were impossible to respond from the viewpoint of the classical school of civil-military relations. First of all, a need has emerged to expand the research agenda beyond the issue of civil control and power struggle between civil and military sectors. Therefore, Huntington's viewpoint became a stumbling block in the evolution of civil-military relations, preventing the field to free itself from the anachronistic perspective and narrowly focused research agenda.

As the theoretical foundations of civil-military relations were rudimentary, it was necessary to change the perspective of the field and redirect attention towards its

theoretical composition. Overcoming the problem of the absence of theoretical borders of civil-military relations demanded opening to new paradigms of the constructivists, normativists and representatives of critical theory. In other terms, it was necessary to overcome the problem of theoretical isolation of civil-military relations, analysing them through the prism of newer sociological theories, as well as theories of political science and international relations. Inclusion of new theoretical paradigms in the analysis of civil-military relations enabled the creation of a new perspective which marked the separation from traditional approach oriented towards the issue of civil control. In this new perspective of civil-military relations, the research agenda was expanded; the centre of attention became new concepts and research questions, and new actors who are recognised as relevant subject in the sphere of those relations.

The central significance of ideational elements within the constructivist paradigm enables theoretical foundations of civil-military relations in the spirit that satisfies the requirement for a new perspective and research agenda. Constructivism emphasises ideational elements, a specific set of beliefs, values and notions that shape the identity, interests and behaviour of states. In relation to ideational elements that shape the meaning and understanding of the world, the constructivist research agenda encompassed specific ideational and normative elements that determine the identity of states in the field of defence and security policy. For the purpose of determining these ideational elements, research studies rely on strategic culture concept, as an analytical tool that includes civil-military relations as one of dependent variables. The possibility of considering the role and place of armed forces in a state makes the strategic culture concept a fruitful analytical framework of those relations. Observed through the prism of strategic culture, civil-military relations can be analysed as a product of unique ideational elements of national culture, tradition and history of one social community, and as a product of discursive practices of political and military elites. In the framework of the first approach, civil-military relations are determined by a set of beliefs, values, notions and positions that find their origin in the entirety of cultural elements. The second approach links the origin of civil-military relations to the public discourse, through which social elites strive to reinforce certain notions and positions of public opinion regarding the role and place of the military in a state. Overall, the study of strategic culture enables overcoming anachronistic perspective of civil-military relations, offering and innovative theoretical and analytical framework that enables opening research agenda for new questions and subjects.

Literature

[1] Berger, T. U. (1996). Norms, Identity, and National Security in Germany and Japan. In: Katzenstein, P.J. (ed.). *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press.

[2] Biehl, H., Giegerich, B. & Jonas, A. (eds.). *Strategic Cultures in Europe: Security and Defence Policies Across the Continent*. Springer.

- [3] Blagojević, V. (2019). Strateška kultura - studija slučaja - Srbija. *Vojno delo*, 71(8), 93-117. <https://doi.org/10.5937/vojdela1908093V>
- [4] Bland, D. L. (1999). A unified theory of civil-military relations. *Armed Forces & Society*, 26(1), 7-25. <https://doi.org/10.1177/0095327X9902600102>
- [5] Booth, K. (1990). 'The Concept of Strategic Culture Affirmed. in: Jacobsen, C. G. *Strategic Power: USA/USSR*. Palgrave Macmillan.
- [6] Bruneau, C. T. (2012). Impediments to accurate conceptualization of civil-military relations. In: Bruneau, T. C. & Matei, C. F. (eds.). *The Routledge handbook of civil-military relations*. Routledge.
- [7] Croissant, A., & Kuehn, D. (2011). introduction: new perspectives on civil-military relations. *European political science*, 10, 131-136. <https://doi.org/10.1057/eps.2011.1>
- [8] Farrell, T. (2002). Constructivist security studies: Portrait of a research program. *International Studies Review*, 49-72. <https://doi.org/10.1111/1521-9488.t01-1-00252>
- [9] Feaver, P. D. (1999). Civil-military relations. *Annual review of political science*, 2(1), 211-241. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.2.1.211>
- [10] Feaver, P. D. (2003). *Armed servants: Agency, oversight, and civil-military relations*. Harvard University Press.
- [11] Forster, A. (2002). New civil-military relations and its research agendas. *Connections*, 1(2), 71-88. <https://www.jstor.org/stable/26322938>
- [12] Freistein, K. (2011). An introduction to the analysis of discourse in civil-military relations research. *European political science*, 10, 167-175. <https://doi.org/10.1057/eps.2011.5>
- [13] Glenn, J. (2009). Realism versus strategic culture: Competition and collaboration? *International studies review*, 11(3), 523-551. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2486.2009.00872.x>
- [14] Hansen, L. (2006). *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. Routledge.
- [15] Hantington, S. P. (2004). *Vojnik i država*. Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija.
- [16] Hopf, T. (2002). *Social construction of international politics: identities & foreign policies, Moscow, 1955 and 1999*. Cornell University Press.
- [17] Jackson, R. & Sørensen, G. (2003). *Introduction to international relations: theories and approaches*. Oxford University Press.
- [18] Kesić, D. (2019). Strateška kultura Nemačke u posthladnoratovskom periodu. *Nacionalni interes*, 39 (3), 206-207. <http://dx.doi.org/10.22182/ni.3932020.8>
- [19] Kier, E. (1996). Culture and French Military doctrine before World War II. In: Katzenstein, P.J. (ed.). *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press.
- [20] Klein, B. S. (1988). Hegemony and strategic culture: American power projection and alliance defence politics. *Review of international studies*, 14(2), 133-148. <https://doi.org/10.1017/S026021050011335X>
- [21] Kupchan, C. A. (1994). *The Vulnerability of Empire*. Cornell University Press.

- [22] Lambert, A. (2011). From civil-military relations towards security sector governance. *European political science*, 10(2), 157-166. <https://doi.org/10.1057/eps.2011.4>
- [23] Lantis, J. S. (2002). Strategic culture and national security policy. *International studies review*, 4(3), 87-113. <https://doi.org/10.1111/1521-9488.t01-1-00266>
- [24] Lord, C. (1985). American strategic culture. *Comparative Strategy*, 5(3), 269-293. <https://doi.org/10.1080/01495938508402693>
- [25] Matei, C. F. (2012). A new conceptualization of civil-military relations. In: Bruneau, C. T. & Matei, C. F. (eds.), *The Routledge handbook of civil-military relations*. Routledge.
- [26] Meyer, O. C. (2006). *The quest for a European strategic culture: changing norms on security and defence in the European Union*. Palgrave Macmillan.
- [27] Price, R., & Reus-Smit, C. (1998). Dangerous liaisons? Critical international theory and constructivism. *European journal of international relations*, 4(3), 259-294. <https://doi.org/10.1177/1354066198004003001>
- [28] Snyder, J. L. (1977). *The Soviet strategic culture: Implications for limited nuclear operations*. The RAND Corporation.
- [29] Starčević, S., & Blagojević, S. (2020). Uloga služenja vojnog roka u razvoju srpske strateške kulture. *Vojno delo*, 72(4), 85-104. <https://doi.org/10.5937/vojdelo2004085S>
- [30] Travis, D. S. (2017). Saving Samuel Huntington and the need for pragmatic civil-military relations. *Armed Forces & Society*, 43(3), 395-414. <https://doi.org/10.1177/0095327X16667287>
- [31] Wendt, A. (1996). Identity and Structural Change in International Politics. In: Lapid, Y., & Kratochwil, F. V (eds.). *The return of culture and identity in IR theory*. Lynne Rienner Publishing Inc.

Summary

The classical school of civil-military relations, established in the Cold War period, takes armed forces as the subject of its research, i.e. the problem of the strengthening of their power and political involvement. Research agenda of the classic theory of civil-military relations was mostly limited to empirical-descriptive studies, while theoretical starting points of such studies was rudimentary. The end of the Cold War brought about new challenges and questions, conditioning the need for theoretic grounds and expansion of research agenda of civil-military relations. Consequently, the subject of this paper encompasses the overview of the evolution of the theoretical framework and research agenda of civil-military relations, starting from the classical theory towards theoretical paradigms of the constructivists. The representation of the evolution of theoretical principles of civil-military relations guides the achievement of the primary aim of this paper which is the establishment of civil-military relations on the principles of constructivism and strategic culture, as a fruitful analytical framework for the study of those relations as a dependent variable. In this paper, the method used is the overview of academic literature to achieve a systematic insight into relevant theoretical positions of the author which thematise strategic culture and civil-military

relations on the principles of Constructivism. Theoretical foundation of civil-military relations within constructivist paradigm enables the creation of a new perspective and expansion of research agenda.

Modern constructivism stresses the significance of ideational elements from national level for the construction and shaping of state identity. On the grounds of such principles, a group of authors founded their studies on a concept of strategic culture, striving to identify a characteristic set of ideational elements that shape nation's approach to the use of power, war and policy of national security. An integral segment of this set of ideational elements consists of beliefs, notions and positions on the role and place of the military in a state. Having the said in mind, modern constructivism and the aforementioned concept of strategic culture based on modern constructivism represent a fruitful research programme of civil-military relations. Apart from modern constructivism, strategic culture concept has found its foothold in the trajectory of "firm" constructivism. The base of strategic culture within this trajectory of constructivism consists of political ideologies which reinforce certain perspectives of national identity, setting parameters of internal and foreign political activity. Discursive construction of national identity by means of political ideology encompasses the defining role and missions of armed forces in a state, which, in synergy with constructed notions about enemies, legitimises the use of armed force. The analysis of political discourse enables discovering diverse notions, positions and beliefs within a society regarding the role and position of the military in society. At the same time, in that process it is possible to discover key points of dispute that define political discourse regarding civil-military relations. The said studies underlined the importance of the analysis of discourse in strategic culture studies, which is reflected in the field of civil-military relations that are treated as one of dependent variables. Therefore, two basic perspectives of strategic culture study have been singled out that determine the way of shaping civil-military relations as a dependent variable. In concrete terms, civil-military relations can be analysed as a product of unique ideational elements of national culture, tradition and history of a nation, and as a product of discursive practices of political and military elites. Overall, the study of strategic culture enables overcoming anachronistic perspective of civil-military relations, offering and innovative theoretical and analytical framework that enables opening research agenda for new questions and subjects.

Key words: civil-military relations, strategic culture, constructivism, ideational elements, discourse.

© 2024 The Author. Published by Vojno delo (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

